

Niklas Jensen-Eriksen

Kiisteltyä teräshistoriaa

Jukka Ukkola, Kuumaa terästä. Rautaruukki 1960-2003. Oulu: Rautaruukki 2004.

Yrityshistoriikiksi Jukka Ukkolan kirjoittama ”Kuumaa terästä” on joutunut poikkeuksellisella tavalla julkisuuden valokeilaan. Helsingin Sanomat kertoi tammikuussa 2005,¹ että teoksesta tuli keräilyharvinaisuus heti ilmestymisensä jälkeen. Lehden mukaan teos ”hyllytettiin” ja sitä jaettiin vain suppeasti yhtiön johdolle ja luottamuselimille. Helsingin Sanomat näki päätöksen taustalla yhtiön uuden toimitusjohtajan Sakari Tammissen halun ”aloittaa vuodesta nolla”.

Muutamaa päivää myöhemmin Rautaruukki julkaisi lehdistötiedotteen, jossa se torjui väitteen teoksen hyllyttämisestä ja kertoi, että historiikkia on jaettu normaaliin tapaan.² Totta onkin, että teoksesta kiinnostuneet ovat voineet löytää sen ainakin yleisistä kirjastoista. Helsingin Sanomat ei ollut vakuuttunut Rautaruukin vastaväitteistä. Se julkaisi 23.1.2005 kirjasta lyhyen arvostelun,³ jossa edelleen puhuttiin teoksen jakelun säännöstelystä. Lehti myös näpäytti yhtiötä julkaisemalla samalla sivulla näennäisesti erillisen lyhyen uutisen, jonka mukaan Rautaruukin entisten toimitusjohtajien muotokuvat on sijoitettu nykyisin pääkonttorin varastoon.⁴

Väittelyn kohteena oleva ”Kuumaa terästä” on monin tavoin perinteinen yrityksen omasta historiastaan tilaama teos. Luettavuuden ei ole annettu kärsiä turhasta tieteellisyydestä kuten alaviitteistä. Teos on ulkonäöltään ja kuvitukseltaan vaikuttava, siinä kerrotaan yrityksen perushistoria eikä suuria paljastuksia tehdä. Tosin teoksessa käsitellään vaikeitakin asioita kuten epäonnistuneiksi osoittautuneita päätöksiä ja toistuvia lakkoja. Ukkolan teksti on sujuvaa kuten pitkään Kalevan ja Suomen Kuvalehden toimittajana työskennelleeltä henkilöltä voisi olettaa. Sisältö on korkeatasoista, ja siitä heijastuu perehtyminen aiheeseen.

Ukkolan teos on itse asiassa jo toinen Rautaruukin historiasta kirjoitettu perusteellinen historiikki. Unto Luukko kirjoitti yhtiölle sen kolmikymmenvuotishistoriikin, joka julkaistiin vuonna 1990.⁵ Ukkolan teosta ei ole kirjoitettu tasavuosien kunniaksi, mutta sen julkaiseminen ajoittui Rautaruukin historian merkittävään murroskohtaan eli yhtiötä pitkään johtaneen Mikko Kivimäen siirtymiseen eläkkeelle. Uusi toimitusjohtaja Sakari Tamminen on tietoisesti yrittänyt uudistaa yhtiön strategiaa ja imagoa. Yhtiölle on

jopa valittu uusi markkinointinimi, Ruukki, huolimatta siitä, että Suomessa on jo yksi sen niminen yhtiö. Ukkolan teksti ei juuri poikkea Luukon kuvauksesta, mutta koska Ukkolan kirjassa ei ole lähdeviitteitä, jää epäselväksi miten laajasti Ukkolan työ perustuu Luukon tekemään pohjatyöhön ja Raimo Seppälän kirjoittamaan Rautaruukin ensimmäisen toimitusjohtajan Helge Haaviston elämäkertaan.⁶

Ukkolan kirjan lukija jää kaipaamaan Rautaruukin historian tiiviimpää kytkemistä Suomen muiden valtionyritysten historiaan. Monet Rautaruukin historian keskeisistä piirteistä, mm. toimivan johdon vahva asema suhteessa omistajan eli valtion edustajiin, kamppailu valtion teollistamisprojekteja kannattaneiden ja niitä vastustaneiden kesken sekä idänkaupan vahva rooli olivat tyypillisiä monille muillekin valtionyhtiöille. Hedelmällistä materiaalia vertailuun olisivat tarjonneet eteenkin Markku Kuisman kirjoittamat Nesteen ja Outokummun tarinat. Se, että Rautaruukin johto saattoi tehdä päätöksiä niinkin itsenäisesti ilman valtiovallan edustajien jatkuvaa puuttumista toimintaan, ei heijastellut vain Helge Haaviston vahvaa luonnetta. Valtionyritysten olemassaolosta ja hallintotavasta oli käyty voimakasta poliittista taistelua maailmansotien välillä, ja tämän taistelun perusteella oli muodostunut käytännössä sellainen yhtiömalli, johon kuului toimivan johdon itsenäinen asema ja pyrkimys liiketaloudelliseen kannattavuuteen.

Kun Nesteen jalostamon rakentamista valmisteltiin vuonna 1954, presidentti J.K. Paasikivi kirjoitti päiväkirjaansa, että yritystä vetämään pitäisi saada ”tekijämies”, joka aina ajattelisi ”voitto- ja tappiotilää” (5.11.1954). Rautaruukin tapauksessa ”tekijämies” oli Helge Haavisto. Allekirjoittaneelle Haavisto kertoi haastattelussa muutama vuosi sitten, että kun Ahti Karjalainen etsi perusteilla olevalle Rautaruukille toimitusjohtajaa, Haavisto suostui tehtävään vasta tehtyään selväksi, että toimitusjohtaja olisi vastuussa yhtiön teknillisestä ja taloudellisesta johtamisesta, eivät poliitikot. Rautaruukin johtokunnan ja hallintoneuvoston pöytäkirjoista, joiden kopioita on mm. Ahti Karjalaisen kokoelmassa Kansallisarkistossa, selviää, että käytännössä päätöksiä teki toimeenpaneva johto hallintoneuvoston toimiessa lähinnä kumileimasimena.

Puhuttaessa Rautaruukin juurista suomalaisessa historiankirjoituksessa viitataan usein Staliniin, joka suositteli suomalaisille oman terästeollisuuden rakentamista. Generalissimus ei kuitenkaan sanonut Rautaruukin syntysanoja, kuten on joskus väitetty⁷ vaan kuten Ukkolan tekstistä selviää, suunnitelmat terästehtaan rakentamisesta kytkeytyvät enemmän sodanjälkeiseen pulaan teräksestä ja pyrkimykseen luoda työpaikkoja kuin neuvostojohtajan kommentteihin. Valtion terästehtaan rakentamisen voimakkaimpia kannattajia olivat alun perin Väinö Leskinen ja muut sosialidemokraatit, jotka eivät vielä tuolloin kuunnelleet yhtä herkällä korvalla neuvostojohdon mielipiteitä kuin

myöhemmin. Tuleva Rautaruukin hallintoneuvoston puheenjohtaja Ahti Karjalainen ja muut maalaisliittolaiset nappasivat johdon asiassa käsiinsä vasta viime metreillä perustamalla kokonaan uuden yhtiön, Rautaruukin. Hanketta pitkään valmistellut Otanmäki Oy, jossa sosialidemokraateilla oli vahva asema, sysättiin syrjään.

Rautaruukin ”tekijämiehelle” ja yrityksen muulle johdolle kuuluu suurelta osin kunnia siitä, että Rautaruukista kehittyi kansainvälinen suuryritys. Kun pitkään suunnitteilla ollut valtion rauta- ja teräsyhtiön perustaminen viimein toteutui vuonna 1960, maailmanmarkkinoilla vallinnut pula teräksestä oli jo päättynyt, ja yhtiön perustamissuunnitelmia vastaan voitiin esittää vankkoja taloudellisia perusteluita. Eräistä muista valtion teollistamissuunnitelmista poiketen Rautaruukkia ei kuitenkaan tarvinnut pelastaa valtion toistuvalla taloudellisella tuella tai fuusioimalla se johonkin toiseen yritykseen. Ukkola laskee, että Suomen valtiolle Rautaruukki on ollut tuottava sijoitus. Valtio on saanut osinkoina sekä osakkeiden ja merkintäoikeuksien myyntituloina takaisin 210 miljoonaa euroa enemmän kuin mitä se on osapääoman muodossa yhtiöön sijoittanut. Tosin tämän laskelmaan vaikuttavuutta laskee se, että 97 prosenttia tuotosta on saatu vuoden 1989 jälkeen, eli tuottoa on saatu odottaa vuosikymmeniä sen jälkeen kun ensimmäiset suuret sijoitukset 1960-luvun alussa tehtiin.

Kun Rautaruukki lopulta perustettiin, Neuvostoliitto toimitti yhtiölle masuunin ja terässulaton. Vaikka neuvostovalmisteisiin koneisiin ja laitteisiin suhtauduttiin yleensä Suomessa epäilevästi, mikä oli usein aiheellistakin, raudan ja teräksen tuotannossa neuvostoliittolaiset eivät laahanneet länsimaisten tuottajien jäljessä. Neuvostoliittolaisten tarjouksen puolesta puhui lisäksi Suomelle aikaisemmin myönnetty edullinen tavaraluotto. Vaikka masuuni ja terässulatto tilattiin Neuvostoliitosta, Rautaruukin johto oli haluton tilaamaan valssaamolaitosta neuvostoliittolaisilta, jotka olivat valssaamoteknologiassa länsimaisia toimittajia jäljessä. Ukkolan mukaan Haaviston oli mentävä Kekkonen puheille kertomaan, että Rautaruukki ei voisi tilata valssaamoja Neuvostoliitosta. Presidentti ei vaatinut Haavistoa muuttamaan mieltään, mut⁸ta sanoi, että toimitusjohtajan oli saattava neuvostoliittolaiset vakuuttuneiksi omasta osaamisen puutteestaan tällä sektorilla. Lopullinen kamppailu tilauksesta käytiin brittien ja länsisaksalaisten välillä, mutta tämän vaiheen Ukkola ohittaa nopeasti. Markku Kuisman kirjoittamasta Nesteen historiasta olisi selvinnyt, että britit kytkivät kysymyksen valssaamolaitoksen tilaamisesta sekä eräät muut suomalais-brittiläisiä suhteita hiertäneet kauppapoliittiset ongelmat Suomen pääsyyn Lontoon pääomamarkkinoille. Tilaus ei kuitenkaan ratkennut tämän kytkennän avulla, vaan brittien oli tarjottava Rautaruukille kaupallisesti erittäin edulliset ehdot. Valtionyritys Rautaruukki ei siis ollut voimaton pelinappula edes silloin kun sen ratkaisut kytkettyivät valtakunnan kauppapolitiikan yleisiin kysymyksiin.

Kirjoittaja on filosofian tohtori ja tutkijana Helsingin yliopiston historian laitoksella.

Viitteet

¹ ”Rautaruukki hyllytti historiansa”. Helsingin Sanomat (HS) 16.1.2005.

² ”Rautaruukki: Historiikki on kunnianosoitus yhtiön juurille”. HS 21.1.2005.

³ ”Teräsmiehet Haavisto, Kivimäki ja Siuvatti”. HS 23.1.2005.

⁴ ”Rautaruukin ex-johtajien muotokuvat varastossa”. HS 23.1.2005.

⁵ Luukko, Unto, Rautaruukki 1960-1990. Kertomus kolmestakymmenestä ensimmäisestä vuodesta. Oulu 1990.

⁶ Seppälä, Raimo, Suomalainen teräsmies. Helge Haavisto, vuorineuvos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava 1985.

⁷ Esim. Rentola, Kimmo, Niin Kylmää, että polttaa. Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947-1958. Helsinki:

Kustannusosakeyhtiö Otava 1997.

⁸